

Avrupa Ceza Kanunlarında Yer Alan Devletin Kurum, Organ, Değer ve Sembollerine Karşı Suçlar Bağlamında Türk Ceza Kanunu'nun 301. Maddesi

Havvana Yapıcı*

1. Giriş

Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) "Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşığılama" başlıklı 301. maddesi (301. madde) üzerinde düşünce özgürlüğünü kısıtladığı, madde düzenlemesinin somut olmadığı ve bu nedenle uygulamada sorunların doğduğu yönündeki tartışmalar devam etmektedir. Madde üzerindeki tartışmalar bugün itibariyle maddenin nasıl anlaşılması gerektiğinin ötesinde, değiştirilmesi veya kaldırılması yönünde yoğunlaşmaktadır. Son dönemlerde mahkemelerin ve özellikle de Yargıtay'ın, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına paralel şekilde verdiği kararlar göz ardı edilemez olmakla birlikte, yakın zamanlardaki ve halihazırdaki uygulamaların sertliği dikkat çekmiş; bununla birlikte içeride ve dışarıda itirazlar yükselmeye başlamıştır.¹

Özel tahkir suçu olarak düzenlenen sözü edilen suçla ilişkin 301. maddenin, 765 sayılı eski Türk Ceza Kanunu'ndaki (ETCK) karşılığı olan 159.

* TBMM Kanunlar ve Kararlar Müdürlüğü, AB Uyum Komisyonu Yasama Uzmanı.
E-posta: havvanayapici@tbmm.gov.tr

¹ Türkan Yalçın Sancar, "Yine Düşünce Özgürlüğü, Yine 301. Madde", Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 9, Aralık 2006, İstanbul, s. 132-133.

maddeye; “1889 tarihli İtalyan Ceza Kanununun 123. ve 126. maddeleri dayanak”² oluşturmuştur. 159. madde, kabul edilmesinden bu yana, mehzaz kanundaki değışikliklerin de etkisiyle 301. madde düzenlemesi de dahil olmak üzere 8 değışiklik geçirmiştir.³

Ülkemizin Avrupa Birliğı (AB) üyelik sürecinde olması nedeniyle bazı AB belgelerinde de yer verilen konu, Avrupa siyasi çevrelerinin gündeminde de yerini almıştır. Bu süreçte, maddenin kaldırılması yönündeki söylemler yerini değıştirilmesi yönündeki söylemlere bırakmış ve ulusal düzlemde konu ile ilgili olarak Avrupa ülkelerindeki düzenlemelerin neler olduğı sorgulanmaya başlanmıştır.

Ceza kanunu düzenlemelerinin devletlerin siyasi ve ideolojik yapılarına göre değıştiğı göz önünde bulundurulduğunda 301. maddenin değerdendirilebilmesi açısından Avrupa ülkelerinde devletin kurum, organ, değer ve sembollerinin koruma kapsamının belirlenmesi faydalı olacaktır. Bu kapsamda devletlerin kendi siyasi ve ideolojik düzlemlerinde nelere daha fazla önem atfettikleri veya neleri daha fazla/ayrıcalıklı korumaya tabi tuttukları belirle-
nebilecektir.

Bu makalede, Avrupa ülkelerinde anılan düzenlemelerin neler olduğı ortaya konulmaya ve bu düzenlemeler bağlamında 301. madde düzenlemesi değerdendirilmeye çalışılacaktır. 301. maddede düzenlenen suçun unsurları ve korunan değerler gibi konuların ayrıntılı olarak incelenmesi ise çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Bu çerçevede öncelikle AB belgelerinde 301. maddeye ne şekilde yer verildiğı konusu, genel olarak 301. madde düzenlemesinin kapsamı ile ifade özgürlüğü ve 301. madde benzeri düzenlemeler arasındaki ilişki ele alınacaktır.

² Tank Senkeri, Anayasal Kuruluşları Tahkir ve Tezyif Cürümleri, Kazancı Hukuk Yayınları, Yayın No: 149, İstanbul, 1996, s. 7.

³ Uyum paketleri çerçevesinde de sıklıkla gündeme getirilen 159. madde hükmünün; 1.3.1926 tarihli ve 765 sayılı Türk Ceza Kanunundaki ilk metni üzerinde 11.6.1936 tarihli ve 3038 sayılı, 29.6.1938 tarihli ve 3531 sayılı, 20.9.1946 tarihli ve 4956 sayılı, 5.1.1961 tarihli ve 235 sayılı, 6.2.2002 tarihli ve 4744 sayılı, 3.8.2002 tarihli ve 4771 sayılı, 30.7.2003 tarihli ve 4963 sayılı kanunlarla değışiklikler yapılmıştır (Bkz. Türkan Yalçın Sancar, Türklüğü, Cumhuriyeti, Meclisi, Hükümeti, Adliyyeyi, Bakanlıkları, Devletin Askeri ve Emniyet Muhafaza Kuvvetlerini Alenen Tahkir ve Tezyif Suçları, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006, s. 46-54).

2. AB Belgelerinde 301. Maddeye Atıflar

“AB içerisinde ceza hukuku alanında yetkiler önemli ölçüde üye devletlerde kalmış olmakla birlikte, Topluluk hukuku ile ulusal ceza hukuku arasında karşılıklı etkileşim bulunmakta ve bu bağlamda üye devletlerin hukuk düzenlerinin uyumlaştırılması ve/veya yakınlaştırılması yönünde bir eğilim de görülmektedir.”⁴

Bu çerçevede 301. maddenin kaldırılması ya da değiştirilmesi konusu, Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu tarafından da bazı belgelerde gündeme getirilmiştir.

Avrupa Komisyonu tarafından 8 Kasım 2006'da açıklanan Türkiye İlerleme Raporu'nda 301. madde ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmiştir: “Başta 301. madde olmak üzere Ceza Kanununun bazı maddeleri şiddet içermeyen görüşlerin ifadesini sınırlamak amacıyla kullanılmıştır...şiddet içermeyen görüşlerin ifadesi hususunda yeni Ceza Kanununun bazı hükümlerine dayanılarak açılan bazı kovuşturmalar ve mahkeme kararları ciddi endişe kaynağı olup, ülkede bir otosansür ortamının doğmasına yol açabilir. Bu, bilhassa “Türklüğe, Cumhuriyet'e ve Cumhuriyet'in kurum ve kuruluşlarına hakareti” cezalandıran 301. madde için geçerlidir. Söz konusu madde, her ne kadar eleştiri amaçlı düşünce ifade etmenin suç teşkil etmediğine ilişkin bir hüküm içerse de gazeteciler, yazarlar, akademisyenler ve insan hakları savunucuları hakkında kovuşturma amacıyla sıklıkla kullanılmıştır... 301. madde Avrupa standartlarıyla uyumlu hale getirilmelidir.”⁵

Avrupa Parlamentosu tarafından 24 Ekim 2007 tarihinde kabul edilen AB-Türkiye İlişkilerine Dair Tavsiye Kararında, “Türkiye’de birçok kişinin 301. maddeden yargılanmasının üzüntü verici olduğu; Anayasa’da değişiklik yapılması yönündeki planların, özellikle Türk Ceza Kanununun 301. maddesi gibi acil olarak yapılması lazım gelen reformları ötelememesi, şiddet içermeyen ifadeler üzerinde keyfi kısıtlamalara imkan veren Ceza Kanunu hükümlerinin kesinlikle kaldırılması

⁴ Gerhard Dannecker, Strafrecht in der Europäischen Gemeinschaft, JZ 1996, s. 869, Mustafa Ruhan Erdem, Avrupa Birliği Hukuku'nun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkileri, Seçkin Yayınları, Ankara, Eylül 2004, s. 23'ten naklen.

⁵ Bkz. 2006 Türkiye İlerleme Raporu, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2006/nov/tr_sec_1390_en.pdf, (Erişim Tarihi: 15.12.2007).

ve böylece ifade hürriyeti ve basın hürriyetinin garanti altına alınması gerektiği” vurgulanmıştır.⁶

Yine Avrupa Komisyonu tarafından 6 Kasım 2007 tarihinde açıklanan Türkiye İlerleme Raporu’nda “düşünce ve ifade özgürlüğünü kısıtlayıcı nitelikteki cezaların büyük bölümününün 301. madde kapsamında verildiği, 2006 yılında Yargıtay’ın 301. maddeye ilişkin sınırlandırıcı içtihadının halen geçerli olduğu” ifade edilerek “301. maddenin AB standartlarına uygunluğunun sağlanması” önerilmektedir.⁷ Komisyonun 301. maddenin tamamen kaldırılması gibi gerçekleşme ihtimali son derece düşük olan bir talep yerine, bu maddenin tadil edilmesine vurgu yapması dikkat çekicidir. Bunun sonucu olarak Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin tarafından 301. maddede bir değişiklik yapılması ile hakimler ve savcıların bu konuda daha esnek bir yaklaşım benimsemesinin konuyu gündemden çıkarmaya yeteceği ifade edilmiştir.⁸

2007 AB Genişleme Stratejisi Belgesinin “Sonuç ve Öneriler” bölümünde, “301. maddenin değiştirilmesi hususunun “Yargı ve Temel Haklar” başlıklı müzakere faslı için Komisyon tarafından Konsey’e açılış kriteri olarak önerildiği” ifade edilmektedir.⁹

3. Genel Olarak 301. Madde

TCK’nın “Millete ve Devlete Karşı Suçlar ve Son Hükümler” başlıklı Dördüncü Kısımın; “Devletin Egemenlik Alametlerine ve Organlarının Saygınlığına Karşı Suçlar” başlıklı Üçüncü Bölümü altında yer alan 301. madde metni aşağıdaki şekildedir:

⁶ Bkz. Söz konusu Kararın Adalet Bakanlığı AB Genel Müdürlüğünce yapılan çevirisi; <http://www.abgm.adalet.gov.tr/dokumanlar/EPresolution2007TR-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.12. 2007).

⁷ Bkz. 2007 Türkiye İlerleme Raporu, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/, (Erişim Tarihi: 6.1.2008).

⁸ Ercüment Tezcan, “2007 İlerleme Raporuyla İlgili Birtakım Değerlendirmeler”, <http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=12&id=844>, (Erişim Tarihi: 24.11.2007); Bununla birlikte 301. maddede ne yönde değişiklik yapılırsa yapılsın, konunun gündemden düşmeyeceği yönündeki görüşler için Bkz. Sami Selçuk, “301 Tez Elden Değiştirilmeli”, Star Gazetesi, 19.11.2007.

⁹ Bkz. 2007 Genişleme Stratejisi Belgesi, http://www.mfa.gov.tr/MFA_tr/, (Erişim Tarihi: 7.1.2008).

“ Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin kurum ve organlarını aşağılama

Madde 301- (1) Türklüğü, Cumhuriyeti veya Türkiye Büyük Millet Meclisini alenen aşağılayan kişi, altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askerî veya emniyet teşkilatını alenen aşağılayan kişi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Türklüğü aşağılamanın yabancı bir ülkede bir Türk vatandaşı tarafından işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte bir oranında artırılır.

(4) Eleştiri amacıyla yapılan düşünce açıklamaları suç oluşturmaz.”

Madde ile anayasal yapı içerisindeki organ ve kurumlar ile değerlerin soyut ve yapısal nitelikleri, diğer bir deyişle varlık sebepleri korunmaktadır.¹⁰ Söz konusu organ, kurum ve değerler; Türklük, Cumhuriyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, devletin yargı organları, askeri ve emniyet teşkilatıdır. Kuruluşların saygınlıklarının korunması, sahip olmaları gereken otorite ve anılan kuruluşlara saygı duyulması gereğinden doğmaktadır. Organ veya kurumlardaki kişiler değil, bizatihi bu kuruluşların oluşturduğu “Devlet varlığı” korunmaktadır.

301. maddede öngörülen suç tipi, tehlike suçları kapsamındadır. Tehlike suçlarında aslanan; bu suçun mağdurlarının ya da bu suçtan zarar gören kurumların onur ve saygınlıklarının gerçekten zarar görmesi değildir. Mağdur kişi veya kurumların şeref ve haysiyetine yönelik bir eylemin olması cezalandırılma için yeterli ve gerekli sebep olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹

301. madde ile ETCK'daki karşılığı olan 159. madde¹² arasındaki farklılıklar şunlardır:¹³

¹⁰ Ali Parlar, Muzaffer Hatipoğlu, Türk Ceza Kanunu Yorumu, 2. Cilt, Ankara, 2007, s. 1975.

¹¹ Fatih Birtek, “İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Kanunu'nun 301. Maddesinin Bu Kavram Işığında Değerlendirilmesi”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 81, S. 2, 2007, s. 618.

¹² “**Madde 159-**Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevî şahsiyetini, Bakanlıkları, Devletin askerî veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevî şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif edenler altı aydan üç seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar.

Birinci fıkrada beyan olunan cürümlerin irtikâbında muhatap sarahaten zikredilmemiş olsa bile onlara matufiyetinde tereddüt edilmeyecek derecede karineler varsa tecavüz sarahaten vukubulmuş addolunur.

Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarına veya Büyük Millet Meclisi Kararlarına alenen sövenler 15 günden 6 aya kadar hapis cezasıyla cezalandırılır.

— 301. maddede bakanlıklar dışındaki kurum ve değerler, madde kapsamında tutulmuş; “Hükümetin manevi şahsiyeti” yerine “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti”, “Adliyenin Manevi Şahsiyeti” yerine “Devletin yargı organları”, “askeri veya emniyet muhafaza kuvvetleri” yerine “askeri veya emniyet teşkilatı” ibareleri kullanılmıştır.

— Söz konusu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması; ETCK’da Adalet Bakanının iznine bağlı kılınmışken; TCK’ya göre Cumhuriyet savcılarını Adalet Bakanının iznine gerek olmaksızın re’sen soruşturma yapabilmektedirler.

— 301. maddede “Türklüğü, Cumhuriyeti ve Türkiye Büyük Millet Meclisi”ni alenen aşağılayanlar bakımından altı aydan üç yıla kadar; “Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini, Devletin yargı organlarını, askeri veya emniyet teşkilatını” alenen aşağılayanlara altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. 159. maddede bu yönde bir ayırım bulunmamakta ve her iki grup için de aynı ceza öngörülmekteydi.

— Maddi unsur olarak; 159. maddede “tahkir ve tezyif” ibaresi; 301. maddede, “aşağılama” kavramı kullanılmıştır.

4. İfade Özgürlüğü ve 301. Madde Benzeri Düzenlemeler

4.1. İfade Özgürlüğünün Ulusal ve Uluslar arası Belgelerdeki Yeri

Anayasanın 25. ve 26. maddelerinde ifade özgürlüğü konusu düzenlenmiştir. “Düşünce ve kanaat hürriyeti” başlıklı 25. maddeye göre; “Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.” “Düşünceyi açıklama

---

Türklüğü tahkir yabancı memlekette bir Türk tarafından işlenirse verilecek ceza üçte birden yarıya kadar arttırılır. Tahkir, tezyif ve sövme kastı bulunmaksızın, sadece eleştirmek maksadıyla yapılan düşünce açıklamaları cezayı gerektirmez.”

¹³ Bkz. Türkan Yalçın Sancar, a.g.m., s. 134; İzzet Özgenç, “26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 301. Maddesine İlişkin Bilgi Notu”, <http://www.karakutu.com/News2645/prof-dr-izzet-ozgenç-tck-nin-301-maddesine-iliskin-bilgi-notu>, (Erişim Tarihi: 10.12.2007).

ve yayma hürriyeti” başlıklı 26. maddeye göre ise; “Herkes düşüncesi ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber ya da fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar.

Bu hürriyetlerin kullanılması, milli güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulince belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret ve haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”

Düşünce özgürlüğüyle ilgili tartışmalarda sorunlu alanı oluşturan düzenlemeler 26. maddenin ikinci fıkrasında yer almaktadır. 3 Ekim 2001 yılında yapılan Anayasa değişikliği sırasında “Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması” başlıklı 13. maddedeki genel sınırlama sebepleri kaldırılmış; ancak söz konusu sınırlamalar, 26. maddeye ikinci fıkra olarak eklenmiştir.¹⁴ Dolayısıyla, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlama sebeplerinin azalması yönünde herhangi bir gelişme olmamıştır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesine göre; “Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahiptir; bu hak, kanaat özgürlüğü ile kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın haber veya fikir alma ve verme özgürlüğünü içerir.

Kullanılması ödev ve sorumluluk yükleyen bu özgürlükler, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler niteliğinde olarak, ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya yargının otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanunla öngörülen bazı biçim koşullarına, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.”

¹⁴ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 202-203.

AIHM'nin ifade özgürlüğü ile ilgili kararlarından, *Handyside/İngiltere* kararında Mahkeme, düşünce özgürlüğünün demokratik toplumun temel dayanaklarından birisi olduğunu vurgulamış ve bu özgürlüğün sadece olağan karşılanan, zararsız ya da önemsiz görülen bilgi ve düşüncelerin açıklanması açısından değil, ayrıca devlete ve toplumun belli bir kesimine aykırı gelen, onları rahatsız eden, şaşırtıcı ve endişe verici düşüncelerin açıklanması açısından da geçerli olduğunu ortaya koymuştur.¹⁵ Bu çerçevede ifade özgürlüğü, sadece onaylanan veya incitici olmayan görüş ve bilgilerin açıklanmasını değil, aynı zamanda inciten, şok eden veya rahatsızlık veren düşüncelerin açıklanmasını da kapsamaktadır.¹⁶

Egemen sistemi ve ona temel oluşturan ideolojiyi destekleyen, onun kurum ve icraatlarını öven, devletin kudretini sürekli yücelten fikirlerin özgürlük şemsiyesi altında sürekli korumaya ihtiyacı yoktur. Korunması gereken fikirler aksi yöndeki fikirlendir.¹⁷

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesinin 19. maddesi¹⁸ ve Medeni ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 19. maddesi¹⁹ de ifade özgürlüğüne ilişkin düzenlemeler getirmiştir.

4.2. İfade Özgürlüğü ve 301. Madde Benzeri Düzenlemeler İlişkisi

301. madde benzeri düzenlemeler/hükümler; hakaret, saygısızlık, aşağılama ve benzeri fiillere karşı *devlet başkanı, kamu görevlileri, kamu kurum ve*

¹⁵ Bkz. *Handyside/İngiltere*, 5493/72, 7.12.1976, Dizi:A, No: 24, prg. 49.

¹⁶ Fatih Birtek, a.g.m., s. 614.

¹⁷ Miñhat Sancar, "Düşünce Özgürlüğü Muhalefet Özgürlüğüdür", Erol Anar (Der.), *Düşünce Özgürlüğü* içinde, Ankara, 1996, s. 116 vd., Türkan Yalçın Sancar, a.g.m., s. 137'den naklen.

¹⁸ "Herkes düşünce ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak müdahale olmaksızın düşünceyi açıklamama ve bilginin ve görüşlerin talebi, alınması ve basın yoluyla aktarımını da kapsar."

¹⁹ "...2. Herkes, görüşlerini açıklama özgürlüğünü haizdir. Bu hak, bilginin ya da her türlü görüşün sözlü, yazılı veya basılı olarak talebi, alınması ve aktarılmasını da kapsar.

3. İkinci fıkrada belirtilen hakların kullanımı, özel görev ve sorumlulukları da gerektirir. Bu özgürlüğe kanunla ve başkalarının şöhret ve haklarının korunması veya ulusal güvenlik kamu düzeni veya kamu sağlığı ve ahlakının korunması amacıyla sınırlamalar getirilebilir."

*kuruluşları, polis ve silahlı güçler, bayrak ve arma gibi devlet sembolleri ile devlet veya milletin kendisi açısından özel koruma sağlamaktadır.*²⁰

Geçen yüzyılda hakaret düzenlemelerinde devlet başkanına hakarettten millete hakarete doğru bir kayma görülmüş ve suçlarda devlet başkanlarının ya da siyasi veya sosyal hiyerarşinin başındaki diğer figürlerin onurundan daha fazla bizaatihi devletin onuruna vurgu yapılmıştır. Söz konusu düzenlemeler ordu, yargı gibi kurumların tahkirinin/aşağılanmasının yanı sıra ulusal bayrak ve sembollere hakareti de kapsamaktadır.²¹

Dünya Basın Özgürlüğü Komitesi (*World Press Freedom Committee*) tarafından 90 ülke üzerinde yapılan çalışmada; bu tür kanunların birçok ülkede var olduğu; bu kanunlarla ifade özgürlüğünün sınırlandırıldığı veya engellendiği ortaya konulmaktadır.²²

Bu çerçevede söz konusu kanunların ifade özgürlüğünün sınırlandırılması veya engellenmesinde bir bahane olarak kullanıldığı da ileri sürülmektedir.²³ Diğer yandan sözlü veya yazılı yollarla hakaret açısından cezai yaptırımlar öngören bu kanunların ifade özgürlüğünün kötüye kullanımını engelleme açısından gerekli oldukları iddia edilmektedir.²⁴

Avrupa ceza kanunlarına 301. madde benzeri hükümlerin konulmasına karşısında, bu tür hükümlerin faydadan ziyade zarar getireceği ifade edilerek çeşitli gerekçelerle bu hükümlere karşı çıkmıştır. Bazıları devletin yüksek değer ve kurumlarını tahkir etmenin mümkün olmadığını, basit birtakım hakaretlerin söz konusu kurumların seviyesine kadar yükselemeyeceğini ifade etmişler; bazıları ise yasama organlarının müzakereleri sırasında kendi içlerinde hakaretler yağdırdıkları göz önünde bulundurulursa anılan meclisi dışarıdan tahkir etmenin söz konusu olamayacağını belirtmişlerdir.²⁵

²⁰ World Press Freedom Committee, "Hiding from the People", 2000, <http://www.wpfc.org/site/docs/pdf/Publications/Hiding%20From%20The%20People-English.pdf>, (Erişim Tarihi: 4.1.2008), s. 8.

²¹ Caslon Analytics Defamation Profile, "National Honour and the State", <http://www.caslon.com.au/defamationprofile13.htm>, (Erişim Tarihi: 21.12.2007).

²² World Press Freedom Committee, "Hiding from the People", s. 11.

²³ World Press Freedom Committee, "Hiding from the People", s. 8.

²⁴ World Press Freedom Committee, "Hiding from the People", s. 9-10.

²⁵ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 41.

Diğer yandan bir kısım; devlet başkanlarına, majestelerine ve üst yetkililere yönelik suçlarda olduğu gibi kamuya mal olmuş kişiler için özel bir haysiyeti koruma şekli olması gerektiğini savunurken; bir kısım ise kamu hayatında yer almak isteyenlerin diğer normal vatandaşlara göre daha fazla saldırıya uğraması ve bu sebeple normal vatandaşlara nazaran haysiyetin korunması imkanından daha az faydalanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.²⁶

Siyasi kimliği olan kişi ve siyasal organlar açısından ifade özgürlüğünün daha geniş olması gerektiği kabul edilebilir olmakla birlikte, anılan kişiler ve siyasal organların tahkirinin cezalandırılmasının temelinde, siyasal iktidarın saygınlığının fonksiyonel nitelikte korunması amacı da göz önünde bulundurulmalıdır.²⁷ Bununla birlikte siyasi kurumlar söz konusu olduğunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin eleştiri hakkının sınırları konusunda daha esnek olduğu görülmektedir. Buna gerekçe olarak; demokrasinin açıklık rejimi olması gösterilmekte ve bu sebeple siyasi kişiler ve organlar bakımından eleştiri hakkının kapsamının daha geniş ve sınırlarının daha dar olduğu ortaya konulmaktadır.²⁸

İfade tarzlarına bakılmaksızın, bu alandaki kanunların; siyasi tartışmayı, muhalefeti, yorumu, eleştiri ve hatta haberi dahi azaltmayı ve zorlaştırmayı hedeflediğini ileri sürenler de bulunmaktadır.²⁹

Demokratik toplumlarda hiçbir özgürlük mutlak anlamda sınırsız değildir. Bu çerçevede ifade özgürlüğü kavramı da sınırlamalardan muaf değildir. Bu bağlamda Richard Knight, tam özgürlüğün anarşi ve tam bir düzenin de zulüm olduğunu, bu iki uç arasında dengeyi korumanın demokratik toplumların asırlar boyunca amacı olduğu ve sınırsız özgürlüklerin olduğu yerde devlet düzeninden ve demokrasiden söz edilemeyeceğini ortaya koymuştur.³⁰

²⁶ Silvia Tellenbach, "Devlete Karşı İşlenen Suçlar", Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu (20-23 Ekim 1999), Umud Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 645.

²⁷ Çetin Özek, Basın Hukuku, İstanbul, 1978, s. 147, Fatih Birtek, a.g.m., s. 621'den naklen.

²⁸ Kasım Karagöz, İfade Özgürlüğü ve İnsan Hakları Mahkemesi Kararları'nda Sınırlandırılması Sorunu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2004, s. 326, Fatih Birtek, a.g.m., s. 621'den naklen.

²⁹ David Williamson, "Insult Laws threaten press freedom, new UNC-CH global research shows", 2000, <http://www.scienceblog.com/community>, (Erişim Tarihi: 25.12.2007).

³⁰ Cengiz Zeybek, İnsan Hakları Bağlamında Arama Kavramı, Çağın Polisi Dergisi, S. 29, s. 45-46, Fatih Birtek, a.g.m., s. 614'ten naklen.

AİHM kararlarında ifade özgürlüğünün sınırlanması açısından üç sınır getirilmiş durumdadır. Diğer bir deyişle milli hukukta öngörülen sınırlamaların, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin ihlalinin söz konusu olmaması açısından üç koşulu taşıması gereklidir. Sınırlamanın ya da devletin müdahalesinin öncelikle *demokratik bir toplum için gerekli bir müdahale* olması gerekmektedir. İkinci olarak sınırlamalar *kanunla belirlenmiş* olmalıdır. Kanunla belirlenmiş olma, kanunların öngörülebilirliği ve ulaşılabilirliği ile ilgilidir. Üçüncü olarak müdahalenin *meşru bir amacı* olmalıdır. Meşru amacın kapsamı ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesinin ikinci fıkrasında ifadesini bulan sınırlama nedenleridir.³¹ Bu sınırlama nedenleri ile ilgili olarak her ne kadar devletlere belli bir takdir yetkisi alanı tanınmış olsa da söz konusu takdir yetkisi de AİHM'nin denetimine açıktır.³²

5. Avrupa Ceza Kanunlarında Yer Alan Devletin Kurum, Organ, Değer ve Sembollerine Karşı Suçlara İlişkin Düzenlemeler

Devletin siyasi ve ideolojik yapısına göre değişmekle birlikte bu yöndeki hükümler AB üyesi birçok devletin ceza kanunlarında yer almaktadır. “Bu hükümler, var oldukları ülkelerde sürekli eleştirilmiş, sık sık değişikliğe uğramış ve bazı ülkelerde ilgili düzenlemeler Anayasa Mahkemesi önüne dahi götürülmüştür.”³³

AB üyesi ülkelerde devletin kurum, organ, değer ve sembollerine karşı suçlara ilişkin düzenlemeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir:³⁴

5.1. Almanya

Alman hukukunda hakaret suçları büyük oranda önemini kaybetmiş bulunmaktadır. Hakaret suçları genellikle şahsi dava yoluyla kovuşturulabilmektedir. Başbakan ve bakanlara hakaret suçları açısından da durum aynı

³¹ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 204-205.

³² Vahit Bıçak, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, Bekir Berat Özipek (ed.), *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* içinde, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 272.

³³ Sami Selçuk, “301 Tez Elden Değiştirilmeli”, Star Gazetesi, 19.11.2007.

³⁴ Ceza kanunu metinleri için ilgili ülke büyükelçiliklerinden yardım alınmıştır.

şekildedir. Bununla birlikte Cumhurbaşkanının hakarete uğraması konusunda ayrı bir ceza maddesi öngörülmüştür.³⁵

Alman Ceza Kanunu'nun 90. maddesinde, "Devlet başkanına hakaret", 90(a). maddesinde, "*Devlete ve sembollerine hakaret*"; 90(b). maddesinde ise "*anayasal organlara hakaret*" konuları düzenlenmiştir.³⁶

Alman Ceza Kanunu'nun 90(a). maddesine göre; "Her kim *Almanya Federal Cumhuriyeti'ni veya eyaletlerinden birini* alenen aşağılarsa ya da *anayasal düzenine, bayrağına, milli marşına, armasına* hakaret ederse 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır."³⁷

Kanunun 90(b). maddesine göre, "Her kim alenen bir toplantıda veya yayın suretiyle *federal devleti veya bir eyaletini, yasama organını, hükümeti veya anayasa mahkemesini veya bu sıfatları dolayısıyla üyelerden birini*, devletin itibarını tehlikeye düşürecek bir şekilde tahkir eder ve bu şekilde Almanya Federal Cumhuriyetinin varlığına veya anayasal temel prensiplerine karşı eylemlere kasten destek olursa, 3 aydan 5 yıla kadar hapisle cezalandırılır."³⁸ Söz konusu fiil aynı madde gereğince sadece ilgili anayasal organ veya üyenin izniyle kovuşturulabilmektedir.

Kanunun 90 (b). maddesi çerçevesinde yasama organına, hükümete, Federal Anayasa Mahkemesine, Federe devlet anayasa mahkemelerine ve bu organların üyelerine devletin saygınlığını bozacak bir tarzda hakaret fiili yaptırıma bağlanmıştır.³⁹ Sözü edilen organların üyelerine yönelik hakaret fiillerinin cezalandırılması; bunların şahısları dolayısıyla değil, organın üyesi olmaları dolayısıyla küçük düşürülmelerinin engellenmesi amacıyla kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede organın üyeleri değil, bizzatıhi organ korumadan faydalanmaktadır.⁴⁰

³⁵ Tartışma Bölümü (Hans-Joachim Hirsch), Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu (20-23 Ekim 1999), Umud Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s 664.

³⁶ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 42.

³⁷ Mehmet Özcan, "Türk Ceza Kanunu 301. madde ve Avrupa Birliği'nin 301'leri" <http://www.usakgundem.com/haber.php?id=16465>, (Erişim Tarihi:10.1.2008); Semih İdiz, "Article 301 and its European Cousins", Turkish Daily News, 19.10.2006.

³⁸ Kürşat Bumin, "301'in Benzeri Maddeler", Yeni Şafak, 10.2.2007

³⁹ Silvia Tellenbach, a.g.t., s. 645.

⁴⁰ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 42.

Devletin sembollerini aşağılayanlara karşı da nadiren dava açılmaktadır. Bunda devletin sembollerle dışa vurulmasının çok göze çarpmaması da rol oynamaktadır.⁴¹

Almanya'da 90'lı yılların sonunda, "askerlere/orduya hakaret" fiili tartışma konusu olmuştur. Arabaların üzerine çıkartma, resimler ve çeşitli şekillerde "*askerler katildir*" veya buna yakın içerikte formüle edilmiş yazıların kullanılmasına üzerine birçok dava açılmıştır. Bu davalarda, hakaret dolayısıyla hüküm giyme ve ifade hürriyeti kapsamında beraat arasında çeşitli kararlar verilmiştir. Verilen mahkumiyet kararları dolayısıyla temel haklardan olan ifade özgürlüğünün ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurulmuştur. Anayasa Mahkemesi kararında, bir yandan asker/ordunun katil olarak nitelendirilmesinin bir hakaret olabileceğini kabul etmekle birlikte, mahkumiyet hükümlerini bozma yoluna gitmiştir. Bu karar, Alman ordusunun katil olarak nitelendirilebileceği şeklinde anlaşılmış ve birçok vatandaşın tepkisini çekmiştir. Bundan kısa bir süre sonra Alman ordusunun tahkirini cezalandıran kanun tasarısı Parlamento gündemine getirilmiş, ancak gerekli çoğunluğu bulamamıştır.⁴²

Anayasal organlar, Alman Ceza Kanunu'nun 90 (b). maddesi ile özel olarak korunmuş olduklarından, bu organlara yöneltilmiş bir saldırı kural olarak Federal Cumhuriyete yöneltilmiş bir hakaret sayılmamaktadır. Bununla birlikte, failin organa saldırıda bulunarak, Federal Cumhuriyete saldırıyı hedeflediğinin düşünüldüğü durumlarda, Kanunun 90(a). maddesi uygulama alanı bulabilecektir.⁴³

Alman Ceza Kanunu'nun 188. maddesi gereğince, kamunun politik yaşamında yer alan bir kişiye, onun kamusal yaşamıyla bağlantılı olan ve kamuya etkisini büyük ölçüde zorlaştırmak amacıyla hakaret ve iftira suçları, ağır cezalara tabidir. Uygulamada ise kamuya mal olmuş kişilere yapılan haysiyet kırıcı saldırıların cezai takibata uğradığı çok nadir olarak görülmektedir. Diğer bir deyişle, cezai hükümler bulunmakla birlikte kullanılmamaktadır. Örneğin, bir zamanlar devamlı olarak karikatürist, satirist ve eleştirmenlerin

⁴¹ Silvia Tellenbach, a.g.t., s. 645.

⁴² Silvia Tellenbach, a.g.t., s. 645.

⁴³ SHÖNKE, Adolf. SCHRÖDER, Horst, Strafgesetzbuch Kommentar, 12. Bası, 1976, München, s. 837, Tarık Senkeri, a.g.e., s. 22'den naklen.

hedef tahtası olan, Almanya eski Başbakanı Kohl, 16 yıllık başbakanlığı süresince zaman zaman saygı ve terbiye sınırını aşan tarzda yapılan saldırı ve eleştirilere karşı bir kere dahi hakaret ve iftira dolayısıyla şikayetçi olmamıştır.⁴⁴

Federal Anayasa Mahkemesi'nin ifade özgürlüğüne ilişkin içtihatlarında “yıldırıcı etki” argümanı önemli yer tutmaktadır. Mahkeme özellikle hakaret olarak nitelendirilme ihtimali olan düşünce açıklamalarının değerlendirilmesinde, sert yaptırımların doğurabileceği sonuçlar konusunda sürekli uyarıda bulunmaktadır. Nitekim Mahkemeye göre; kişiyi yüksek bir parasal ceza ile karşı karşıya bırakmakla sadece geçmişteki bir hakaret fiili cezalandırılmakla kalmamakta, aynı zamanda kaçınılmaz olarak gelecekte eleştiri yapma eğilimi azalabilmektedir. Bu da özgür fikir mücadelesine zarar verebilecektir.⁴⁵ Bu çerçevede Federal Anayasa Mahkemesi'ne göre mahkemelerin ifade özgürlüğü ile ilgili konularda karar verirken, kişilerin bu özgürlüğü ileride kullanmaktan kaçınmaları sonucunu doğuracak “yıldırıcı” formülasyonlardan kaçınmaları gerekmektedir.⁴⁶

5.2. Avusturya

Avusturya Ceza Kanunu'nun “*Anayasal bir organ, federal ordu veya resmi makamlara alenen hakaret*” konusunu düzenleyen ve aynı başlıklı 116. maddesine göre; hakaret ve aşağılamaya ilişkin fiillerin; *Ulusal Konsey, Federal Konsey, federal parlamento, eyaletlerin meclisleri, federal ordu, federal ordunun bağımsız birimleri veya resmi makamlar* aleyhine alenen işlenmesi durumunda 180 günden 360 güne kadar paraya çevrilebilen ceza verilmektedir.

“*Avusturya Cumhuriyeti ve Devletin sembollerinin aşağılanması*” başlıklı 248. maddeye göre; “Her kim, alenen ve kasıtlı olarak Avusturya Cumhuriyeti'ne ve eyaletlerine hakaret eder ve aşağılarsa 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

⁴⁴ Silvia Tellenbach, a.g.t. , s. 645-646.

⁴⁵ Bundesverfassungsgericht 54, s.1129, Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 209'dan naklen.

⁴⁶ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 209.

Her kim, kamusal bir kutlama veya kamuya açık bir faaliyet sırasında Avusturya Cumhuriyeti'nin veya eyaletlerinin resmi amaçla gösterimde olan bayrağını, ulusal marşını, Avusturya kamu idarelerinden birinin egemenlik alametlerini, taammüden aşağılarsa 6 aya kadar hapis ya da 360 güne kadar paraya çevrilebilen ceza ile cezalandırılır.”⁴⁷

5.3. Bulgaristan

Bulgaristan Ceza Kanunu'nun 108. maddesine göre; “Bulgaristan Cumhuriyeti'nin arması, bayrağı veya marşını herhangi bir yolla aşağılayan kişi, 1 yıla kadar hapis veya 10 Bulgar Levasına kadar para cezası ile cezalandırılır.

Bulgaristan Anayasa Mahkemesi tarafından, 1998'de batı demokrasilerinde de hakarete ilişkin benzer hükümlerin olduğu gerekçesiyle söz konusu düzenlemelerin hukuk sisteminde yer alması gerektiği yönünde değerlendirme yapılmıştır.⁴⁸

5.4. Çek Cumhuriyeti

Çek Cumhuriyeti Ceza Kanunu'nda yer alan *Çek Cumhuriyetine alenen hakarete* ilişkin 102. madde *ve devlet başkanının alenen tahkirine* ilişkin 103. madde hükümleri 1997 yılında yürürlükten kaldırılmıştır.⁴⁹

Mahkemelerin tahkiri durumunda Ceza Kanununun 169(b). maddesine göre 2 yıla kadar; devlet organlarının görevleri sırasında ya da görevleri dolayısıyla tahkiri durumunda, Kanunun 154. maddesi gereğince 1 yıla kadar hapis cezasına hükmedilir. 2002-2004 yılları arasında 154. ve 169(b). maddelere göre hükmolunan ceza miktarı en fazla 1 yıl olmuş ve açılan davaların üçte ikisi mahkumiyetle sonuçlanmıştır.⁵⁰

⁴⁷ Mehmet Özcan, a.g.m.; Semih İdiz, “Article 301 and its European Cousins”, Turkish Daily News, 19.10.2006.

⁴⁸ World Press Freedom Committee, a.g.e., s. 13.

⁴⁹ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, “Libel and Insult Laws: A Matrix on Where We Stand and What We Would Like to Achieve”, http://www.osce.org/documents/rfm/2005/03/4361_en.pdf, (Erişim Tarihi: 27.12.2007), Vienna, 2005, s. 49.

⁵⁰ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, a.g.e, s. 48-49.

5.5. Danimarka

Danimarka Ceza Kanunu'nun 115. maddesinde *hükümdar ve hükümdar naibine*; 121. maddesinde "*parlamento üyelerine, kamu görevlilerine ve güvenlik güçlerine*" hakaret fiilleri düzenlenmiştir. Bu maddeye göre hükümdar veya hükümdar naibine hakaret edilmesi durumunda kişisel onur ve bazı bireysel haklara karşı suçlara uygulanan cezanın iki katına kadar cezaya hükmedilebilmektedir.⁵¹

Ayrıca Danimarka Ceza Kanunu'nun 110. maddesine göre; her kim alenen Avrupa ülkelerini, Avrupa milletlerini veya Avrupa Parlamentosunu alenen aşağılarsa, azami 2 yıl hapis cezası ile cezalandırılır.⁵²

5.6. Estonya

Estonya Ceza Kanunu'nun 245. maddesinde⁵³ "*Estonya Cumhuriyetinin resmi sembollerine hakaret*" suçu düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre; "Ulusal bayrağı, amblemi veya Estonya Cumhuriyeti'nin diğer herhangi bir resmi sembolünü yırtan, bunlara zarar veren veya hakaret eden ya da ulusal marşı aşağılayan kişiye, para cezası veya 1 yıla kadar hapis cezası verilir."

5.7. Fransa

"Kralın hata yapmayacağı" yönündeki fikrin açılımı, Kralın hakarete ilişkin kanunlardan ayrıcalıklı olarak yararlandırılması olmuştur. Bunun klasik formu, 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'nda ortaya konulmuştur. Söz konusu Kanunun 26. maddesinde, devlet başkanına hakaret fiili suç sayılmaktadır.⁵⁴

⁵¹ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, a.g.e., s. 52.

⁵² Mehmet Özcan, a.g.m.

⁵³ Bkz. Estonya Ceza Kanunu:
http://www.nottingham.ac.uk/shared/shared_hrlcicju/Estonia/Penal_Code_English_.doc,
(Erişim Tarihi: 28.12.2007).

⁵⁴ World Press Freedom Committee, a.g.e., s. 5.

Fransa yabancı devlet başkanlarına yöneltilen hakaret fiillerine karşı da koruma sağlamıştır. 1997'de "The New Observer" editörü Jean Daniel'e karşı "yabancı bir devlet başkanına hakaret" suçu işlediği gerekçesiyle dava açılmıştır. Jean Daniel'in Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i "*binlerce çocuğun ölümüne yol açan Caligula*⁵⁵ *stilinde zorba*" olarak nitelendirmesi üzerine söz konusu dava açılmıştır.⁵⁶ Başlangıçta Saddam Hüseyin'in avukatları tarafından "özel kişilere ilişkin hakaret hükümleri" çerçevesinde dava açılmış; ancak Fransız yargıçlar tarafından "Yabancı bir devlet başkanının Fransa'da özel kişi olarak dava açmaya hakkı olmadığı ve 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'nun devlet başkanına koruma sağlayan hükümlerinden faydalanarak, devlet başkanı olarak dava açması gerektiği ortaya konulmuştur." Ancak Saddam Hüseyin'in avukatları tarafından "devlet başkanı" sıfatıyla dava açılmamıştır.⁵⁷

1976 yılında devlet başkanı Giscard d'Estaing'in "devlet başkanına hakarete ilişkin Basın Kanunu'nun söz konusu hükmünü gazetecilere karşı uygulanmayacağı" yönündeki söyleminden günümüze söz konusu hüküm uygulanmamıştır.⁵⁸ Fransız devlet başkanlarının bu kadar uzun zamandır başvurmadıkları söz konusu maddenin yürürlükten kaldırılmasını istememeleri bir tesadüf olarak değerlendirilmemelidir. Söz konusu hükmü "demoklesin kılıcı" gibi kendilerine karşı gerçek anlamda suç işlendiğini düşünecekleri zamanlar için muhafaza etmektedirler.⁵⁹

1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'nun 30. maddesi çerçevesinde "*mahkemelere, silahlı kuvvetlere, resmi kurumlara ve kamu idarelerine yönelik onur ve haysiyet kırıcı fiiller*" cezalandırılmaktadır. Ancak bu fiillerin cezalandırılması

⁵⁵ Gaius Julius Caesar Augustus Germanicus (d. 31 Ağustos 12 – ö. 24 Ocak 41), Daha çok Caligula takma adı ile bilinen, 37-41 yılları arasında görev yapmış, Julio-Claudian Hanedanı mensubu ve Roma İmparatorluğunun üçüncü İmparatorudur. Aşırı savurganlığı, acımasızlığı ve despotluğuyla tanınır. Kendi muhafızlarının birkaçı tarafından 41 yılında öldürüldü (<http://en.wikipedia.org/wiki/Caligula>, (Erişim Tarihi: 15.1.2008)).

⁵⁶ David Williamson, a.g.m.

⁵⁷ Ronald Koven, "How Dangerous Archaic Insult Laws Can Be", Ana Karlsreiter-Hanna Vuokko (eds.), *Ending the Chilling Effect-Working to Repeal Criminal Libel and Insult Laws* içinde, OSCE Representative on Freedom of the Media, Vienna, 2004, s. 64.

⁵⁸ Martine Ostrovsky, "The French Press Law of 1881: Another Negative Example", Ana Karlsreiter-Hanna Vuokko (eds.), *Ending the Chilling Effect- Working to Repeal Criminal Libel and Insult Laws* içinde, OSCE Representative on Freedom of the Media, Vienna, 2004, s. 70-71.

⁵⁹ Ronald Koven, a.g.m., s. 65.

23. maddede belirtilen; “*Kamuya ait yerlerde ya da toplantılarda yapılan konuşmalar, atılan sloganlar, kamuya açık yerlerde veya toplantılarda satılan veya dağıtılan, satışa çıkarılan veya sergilenen yazı, basılmış materyaller, çizimler, resimler, imgeler ya da halkın görmesi için teşhir edilen diğer araçlar, afiş ve posterler*” yoluyla yapılmış olmasına bağlıdır. 30. maddede sayılan mahkemelere ya da kurumlara yönelik hakaret fiillerinin kovuşturulabilmesi; ilgili kurumun genel kurulu tarafından kovuşturma talep edildikten sonra veya kurumun genel kurulu yoksa, kurumun başı ya da kurumun bağlı olduğu bakanın şikayeti üzerine söz konusu olmaktadır.⁶⁰

— 6 Ekim 2001’de gerçekleştirilen Fransa- Cezayir futbol maçı sırasında, Fransız Milli Marşına karşı bir grup Cezayirli tarafından yapılan tezahüratlar ve

— 2002 yılında Fransız Kupa Maçı sırasında, Korsikalı taraftarlar tarafından Fransız Milli Marş’ının yuhalanması olayları Fransız milli değerlerine saygısızlık olarak değerlendirilmiştir. Yaşanan bu iki olay, Ceza Kanunu’nda değişiklikler yapılmasını gündeme getirmiştir.⁶¹

Bu çerçevede 13 Mart 2003 tarihli ve 2003/467 sayılı Fransız İç Güvenlik Kanunu çıkarılmıştır. Bu Kanun, İçişleri Bakanı Nicolas Sarkozy ve Patrick Deveciyan’ın önerisiyle ve *Halk Hareketi Birliği Partisi (UMP-The Union for a Popular Movement)*’nin⁶² desteğiyle Fransız Parlamentosu’nda kabul edilmiştir. Bunun ardından İçişleri Bakanı, Fransız Parlamentosu Senato kanadında, söz konusu Kanunu destekler bir konuşma yapmış, Kanun Fransız Senatosu’nda kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Fransız İç Güvenlik Kanunu’nun 45. maddesine göre; *ulusa, milli marşa, Fransız Bayrağı’na, kırmızı, mavi ve beyazdan oluşan üç renge, Devlet ve ülkenin sembollerine, adlarına, değerlerine ve tarihine hakaret etmek suretiyle aşağılayanlar, 10 ay hapis ve 7500 Avro para cezasıyla cezalandırılır.*⁶³

⁶⁰ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 41-42.

⁶¹ Mehmet Özcan, a.g.m.

⁶² Fransa’da merkez sağda yer alan bir siyasi partidir. 2002’de kurulan Parti, Ulusal Meclis ve Senato’da mutlak çoğunluğa sahiptir (http://en.wikipedia.org/wiki/Union_for_a_Popular_Movement, (Erişim Tarihi: 15.1.2008)).

⁶³ Ersan Şen, “Türk Ceza Kanunu Madde 301”, Ceza Hukuku Dergisi, Nisan 2007, S.3, s. 19.

2005 yılında Fransa'da Belçika vatandaşı bir rap şarkıcısı olan Richard Makela, "Politik Olarak Yanlış" isimli albümünde FranSse isimli bir şarkıda Napolyon ve De Gaulle gibi Fransız liderler hakkında küçültücü ifadeler kullanmış, Fransa'yı bir sokak kadınına benzetmiş ve Pireneler Bölgesi milletvekili Daniel Mach tarafından dava edilmiştir. Dava dilekçesi söz konusu milletvekilinin dahil olduğu Halk Hareketi Birliği Partisi'nden 152 milletvekili ve 49 senatör tarafından imzalanmıştır. Dava dilekçesinde, ülkenin büyüklüklerine hakaret edildiği ve Fransa'nın onuru ile oynandığı öne sürülmüş ve 3 yıl hapis istemiyle açılan davayla birlikte radyo ve televizyon kanallarında söz konusu şarkının klibi gösterimden kaldırılmıştır. Makela, dava sırasında "eleştiri hakkını kullandığı ve amacının hakaret olmadığı" yönünde savunmada bulunmuş ve beraat etmiştir.⁶⁴

5.8. Hollanda

Hollanda Ceza Kanunu'nun 112. maddesine göre; Kralın eşine, muhtemel varislerine ve onların eşlerine veya Kralın vekili veya onun eşine yönelik kasıtlı aşağılama fiilleri, 4 yıla kadar hapis veya dördüncü dereceden para cezası ile cezalandırılır. 113. maddeye göre ise, Krala, Kralın eşine, Kralın muhtemel veliahtına ve onun eşine, kralın vekili ve onun eşine hakaret içeren yazılı veya resimli yayınları yayan, açıkça sergileyen, öven veya bunların yapılması, açıkça sergilenmesi ve övülmesi için katkıda bulunan kişi, söz konusu yazılı veya resimli yayınların bahsedilen türde bir aşağılamaya neden olacağını bilmesi veya bilebilecek durumda olması durumunda 1 yıla kadar hapis ve üçüncü dereceden para cezası ile cezalandırılır.⁶⁵

Ceza Kanunu'nun 266. maddesinde yazılı, sözlü ya da resimle işlenen genel hakaret fiilleri için 3 aylık hapis cezası öngörülmüştür. 267. maddede ise kamu kurum, kuruluş ve organlarına yönelik hakaret fiilleri için genel hakaret fiillerine uygulanan cezanın üç katına kadar hükmedileceği belirtilmiştir.

⁶⁴ Fatih Birtek, a.g.m., s. 624.

⁶⁵ Mehmet Özcan, a.g.m.

5.9. İngiltere

İngiliz Kıta Avrupası sisteminde, “cezai hakaret ilkesi (*criminal libel principle*)” olarak adlandırılan bir uygulama söz konusudur. Bu suç, Hıristiyanlığa hakaret ile Parlamente’ya ve Hükümet’e karşı tahrik fiillerini kapsamaktadır.

Cezai hakaret ilkesi, İngiliz hukuk sisteminde varlığını sürdürmekle birlikte, AİHM’in ifade özgürlüğüne ilişkin yerleşik içtihadı çerçevesinde hakaretin cezai yaptırıma bağlanmasının AİHS’nin 10. maddesini ihlal edeceği gerekçesiyle İngiliz mahkemelerinin konuya ilişkin davalarda anılan hükümleri uygulamaktan kaçındıkları görülmektedir.⁶⁶

5.10. İspanya

İspanya Ceza Kanunu’nun 490. maddesine⁶⁷ göre; “Kral/Kraliçe ve eşine, Veliht Prens/Prenses ve eşine, Kral/Kraliçe naibine” ağır hakaret halinde 6 aydan 24 aya kadar hapis cezası; hakaretin ağır olmaması durumunda 6 aydan 12 aya kadar paraya çevrilebilen hapis cezasına hükmolunur.

“El Jueves” adlı haftalık siyasi mizah dergisinde, İspanya Veliht Prensi Felipe ve Prenses Letiza’yı cinsel ilişki halinde gösteren karikatürle ilgili davada; Ulusal Mahkeme, biri yazar ve biri karikatürist iki dergi çalışanını, “Kraliyet ailesini aşağıladıkları” gerekçesiyle 3000’er Avro para cezası ile cezalandırmıştır.⁶⁸

Diğer yandan İspanya Ceza Kanunu’nun 496. maddesinde Parlamente’ya ve özerk yönetim parlamentolarına hakaret; 504. maddesinde hükümet’e, yargı organlarına, orduya ve güvenlik güçlerine hakaret suçları düzenlenmiştir.

⁶⁶ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, a.g.e., s. 168.

⁶⁷ Bkz. İspanya Ceza Kanunu, http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.html, (Erişim Tarihi: 5.1.2008).

⁶⁸ Mehmet Özcan, a.g.m.

Bir İspanya senatörünün Bask bölgesindeki faili meçhul cinayetlerle ilgili bir makale yayınlaması üzerine yasama dokunulmazlığı kaldırılarak hapis cezasına mahkum edilmiştir. İspanyol yargısı tarafından; dava konusu yazıda, işlenen cinayetlerin ve bunları işleyen faşist örgütlerin bir listesine yer verilerek cezasız kalan suçların arkasında, başta hükümet ve onu oluşturan idare olmak üzere tüm devlet teşkilatının bulunduğu iddia edilmesi “hükümetin manevi şahsiyetine hakaret” olarak kabul edilmiştir. Söz konusu karar AİHM önüne götürülmüştür. Mahkeme kararında; ifade özgürlüğünün halkın seçilmiş temsilcileri açısından bilhassa önemli olduğu, hükümet hakkındaki eleştirinin caiz olan sınırlarının, özel kişilere hatta politikacılara yapılan eleştiriye oranla daha geniş olduğu, hükümetin işgal ettiği hakim pozisyonu dolayısıyla ceza davası açarak anılan saldırı ve eleştirileri önlemeyi tercih etmesinin aşırılık olduğunu ifade ederek ifade özgürlüğünün ihlal edildiği tespitini yapmıştır.⁶⁹

Ceza Kanunu'nun 543. maddesinde ise İspanya'ya, özerk bölgelerine ve devlet sembollerine hakaret suçu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre “İspanya'ya, özerk bölgelerine, sembollerine yazılı veya sözlü olarak alenen hakaret eden kişi hakkında, 7 aydan 12 aya kadar paraya çevrilebilen cezaya hükümlenir.”⁷⁰

5.11. İsveç

İsveç Ceza Kanunu'nun⁷¹ İkinci Faslı'nın 18. Bölümünün 2. maddesine göre; “*Krala diğer Kraliyet fertlerine veya Krala vekalet edene* karşı Kanunun 3-5. bölümlerinde belirtilen fiilleri işleyenlere; fiil için 6 aya kadar ceza öngörüldüğü hallerde, en fazla 4 yıl; 6 aydan fazla ceza öngörülen hallerde ise, 6 yıla kadar hapis cezası verilir.

⁶⁹ Vahit Bıçak, a.g.m., s. 281-282.

⁷⁰ Mehmet Özcan, a.g.m.

⁷¹ Bkz. İsveç Ceza Kanunu, <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf>, (Erişim Tarihi:25.12.2007).

İsveç Ceza Kanunu'nun İkinci Faslı altındaki 3. Bölümde, "Hayata ve Sağlığa Karşı Suçlar", 4. Bölümde, "Özgürlük ve Barışa Karşı Suçlar" ve 5. Bölümde, "Hakaret Suçu" düzenlenmiştir. 5. Bölüm altında 2. maddede ağır hakaret suçları için 2 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür. Hakaretin ağır olup olmadığı, sözü edilen madde gereğince; hakaretin içerik ve kapsam itibarıyla oluşturduğu zarara göre değerlendirilmektedir.

5. 12. İtalya

1930 tarihli İtalyan Ceza Kanunu'nun⁷² "*Cumhuriyetin, anayasal kurumların ve silahlı kuvvetlerin tahkir ve tezyifi*"ni düzenleyen ve 30 Haziran 1957 tarihli ve 655 sayılı Kanunla son şeklini alan 290. maddesine göre; "*Her kim Cumhuriyeti, yasama meclisini, yasama meclislerinden birini veya hükümeti, Anayasa Mahkemesini ya da adli düzeni alenen tahkir veya tezyif ederse altı aydan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*"

*Aynı ceza devletin silahlı kuvvetlerini veya kurtuluş kuvvetlerini alenen tahkir ve tezyif edenlere de uygulanır.*⁷³

Kanunun 291. maddesinde; *İtalyan milletine karşı alenen gerçekleştirilen tahkir ve tezyif fiilleri için bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.*⁷⁴

292. maddeye göre ise, *İtalya bayrağına ve milli marşına alenen hakaret eden veya aşağılayan kişi 4 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.*⁷⁵

Ceza Kanunu'nun 293. maddesinde, ağırlaştırıcı koşullar ortaya konulmuş bulunmaktadır. Söz konusu maddeye göre; 291 ve 292. maddede öngörülen suçlar yabancı bir memlekette bir vatandaş tarafından işlenirse ceza artırılmaktadır.

⁷² 1889 tarihli Ceza Kanunundan 1930 tarihli Ceza Kanununa geçişte; maddede korunan devlet kurumları arasındaki yaptırım farkı ortadan kaldırılmış ve ceza miktarları artırılmıştır. (Mehmet Emin Artuk, Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama Suçu (5237 sayılı TCK m. 301), Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s. 70, Mayıs/Haziran 2007, s. 223).

⁷³ Türkan Yalçın Sancar, a.g.e., s. 43-45.

⁷⁴ Mehmet Emin Artuk, a.g.m., s. 223.

⁷⁵ Mehmet Özcan, a.g.m.

5.13. Letonya

Letonya Ceza Kanunu'nun⁷⁶ 10. Bölümünde “Devlete Karşı Suçlar” düzenlenmiştir. Bu bölüm altında, Letonya Devleti'nin yıkılmasının teşvik edilmesi, devleti yıkmak amacıyla teşekkül oluşturulması, Devletin siyasi sisteminin değiştirilmesinin teşvik edilmesi; Devlet başkanının, parlamento üyelerinin, bakanların ve kamu görevlilerinin sağlığının ve yaşamının tehlikeye atılması ve benzeri suçlar düzenlenmiştir.

Yukarıda ifade edilen 10. Bölüm altında yer alan 93. maddede “Devlet sembollerine saygısızlık” suçu düzenlenmiştir. Bu hükme göre; “Her kim Letonya Devleti amblemini (*Latvian Coat of Arms*) veya bayrağını indirir, yırtar veya bozarsa ya da bu sembolleri aşağılarsa veya ulusal marşa alenen saygısızlık ederse, 3 yıla kadar hapis, kamu hizmeti veya en düşük aylık ücretin 5 katı kadar para cezasına hükmolunur.

Devletin ya da kamu kurumlarının aşağılanmasına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Diğer yandan 17.6.1998 tarihli Letonya Ceza Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılmıştır. Örneğin, parlamento üyelerinin aşağılanmasına ilişkin 91. madde ile eşitliğin sağlanması amacıyla kamu kurumunu temsilcileri ile diğer kamu görevlilerine hakarete ilişkin 271. madde yürürlükten kaldırılmıştır.⁷⁷

5.14. Macaristan

Macaristan Ceza Kanunu'nun 269. maddesinde, “*Bir topluluğa karşı tahrik*” ve 269/A. maddesinde “*ulusal sembollerin tahkiri*” suçları düzenlenmiştir.⁷⁸ 269. madde gereğince, Macar Milletine; ulusal, etnik ve ırksal gruplar veya halkın belli kesimlerine karşı alenen nefreti tahrik eden kişi, ağır suçlara uygulanan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılır. 269/A. maddeye göre ise; “Her

⁷⁶ Bkz. Letonya Ceza Kanunu, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNTC/UNPAN018405.pdf>, (Erişim tarihi: 14.1.2008).

⁷⁷ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, a.g.e., s. 90.

⁷⁸ Macaristan Ceza Kanunu, <http://www.legislationline.org/upload/legislations/15/cf/84d98ff3242b74e606dcb1da83aa.pdf>, (Erişim Tarihi: 4.1.2008).

kim, alenen ulusal marşı, bayrağı veya Macar Devleti armasını aşağılayıcı bir ifade kullanır veya bu türde bir eyleme katılırsa, daha ağır bir suç gerçekleşmedikçe, kabahatler için öngörülen 1 yıla kadar hapis, kamu hizmeti ya da para cezası ile cezalandırılır.”

5.15. Polonya

Polonya Ceza Kanunu'nun⁷⁹ 133. maddesine göre; “Her kim ‘Polonya Cumhuriyeti ve halkı’⁸⁰’nı alenen tahkir ederse 3 yıla kadar hapis cezası verilir.”

Bu maddede “Polonya Cumhuriyeti halkı”ndan bahsedilmektedir. Anayasanın başlangıcında “Polonya halkı”, “Polonya Cumhuriyeti vatandaşları” olarak gösterilmiştir.⁸¹

Devlet Başkanına alenen hakaret suçu Ceza Kanunu'nun 135. maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddede; Polonya Cumhuriyeti Devlet Başkanına alenen hakaret fiilleri için 3 yıla kadar hapis cezası öngörülmüştür.

5.16. Portekiz

Portekiz Ceza Kanunu'nun 328. maddesinde; Cumhurbaşkanına ya da Cumhurbaşkanını anayasal olarak temsil eden makama hakaret fiili için 6 aydan 3 yıla kadar hapis veya para cezasına hükmolunması öngörülmüştür.

Diğer yandan Portekiz Ceza Kanunu'nun 332. maddesine göre; “Her kim yazı veya diğer türlü kamu iletişim araçlarıyla *Portekiz Cumhuriyetine ya da Portekiz egemenliğinin simgesi olan sembol ya da amblemlere* hakaret ederse veya herhangi bir şekilde onların saygınlığını azaltıcı fiillerde bulunursa 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır ya da 240 gün hapis cezasına karşılık para cezasına çarptırılır.”⁸²

⁷⁹ Bkz. Polonya Ceza Kanunu, http://www.era.int/domains/corpus-juris/public/texts/legal_text.htm, (Erişim Tarihi: 14.1.2008).

⁸⁰ Mehmet Özcan, a.g.m.

⁸¹ Polonya Anayasası, http://www.servat.unibe.ch/law/icl/pl00000_.html, (Erişim Tarihi: 7.1.2008).

⁸² Mehmet Özcan, a.g.m.

5.17. Slovakya Cumhuriyeti

Slovakya Ceza Kanunu'nun “*Millete, ulusa ya da inançlara hakaret*” başlıklı 423. maddesine göre; “Bir millete, dile, ırka ya da etnik gruba veya inançları ya da inaçsızlıkları dolayısıyla bir halk kesimine hakaret eden kişi, 1 yıla kadar hapis cezasına çarptırılır.”

2002 tarihli ve 421 sayılı Ceza Kanunu'nda Değişiklik Yapan Kanunla, devletin ve temsilcilerinin aşağılanması ilişkin 102. ve 103. maddeler yürürlükten kaldırılmıştır. Anılan maddeler, Anayasa'nın ifade özgürlüğünü koruma altına alan 26. maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.⁸³

5.18. Slovenya Cumhuriyeti

Slovenya Ceza Kanunu'nun⁸⁴ “Slovenya Cumhuriyetine Hakaret” başlıklı 174. maddesine göre; “Kanunun 169-173. maddelerinde⁸⁵ düzenlenen fiillerden herhangi birini *Slovenya Cumhuriyetine veya görevi sırasında Cumhurbaşkanı* karşı işleyen kişi para cezası veya 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Slovenya Cumhuriyeti'nin bayrağına, armasına ve ulusal marşına alenen saygısızlık edilmesi hallerinde de aynı ceza uygulanır.”

175. maddede ise “*yabancı bir ülke veya uluslar arası organizasyona hakaret*” fiili düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre; “Kanunun 169-173. maddelerinde düzenlenen fiillerden herhangi birinin yabancı bir devlete, devlet başkanına, diplomatik temsilcilerine karşı işlenmesi ya da alenen yabancı bir devletin bayrağına, armasına ya da ulusal marşına saygısızlık edilmesi hallerinde para cezası veya 1 yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.”

⁸³ OSCE-The Representative on Freedom of the Media, a.g.e., s. 141.

⁸⁴ Bkz. Slovenya Ceza Kanunu, <http://www.oecd.org/dataoecd/50/18/34287694.pdf>, (Erişim tarihi: 8.1.2008).

⁸⁵ Kanunun “Onura ve Şerefe Karşı Suçlar” başlıklı 18. Bölümünün altında yer alan 169-173. maddelerinde; hakaret, iftira, aşağılama, kasıtlı suç isnadı gibi fiiller düzenlenmiştir.

176. maddede “Sloven halkına ve ulusal topluluklara hakaret” konusu düzenlenmiştir. Bu maddeye göre; “Kanununun 169-173. maddelerinde düzenlenen fiillerden herhangi birini Sloven halkına veya Slovenya Cumhuriyetinde yaşayan Macar ve İtalyan topluluklarına karşı işleyen kişi para cezası veya 1 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Aynı fiil, Slovenya Cumhuriyeti tarafından tanınan herhangi bir uluslar arası organizasyona, temsilcilerine veya işaretlerine karşı işlenirse de aynı ceza uygulanır.”

5.19. Yunanistan

Yunanistan Ceza Kanunu’nun 168. maddesi çerçevesinde devlet başkanını alenen tahkir veya onurunu aşağılama fiilleri en az 3 ay hapis cezasına tabidir. Kin duygusuyla veya aşağılama saikiyle Yunan Devleti’nin sembollerine (*bayrak ve diğer egemenlik sembollerine*) hakaret suçu için 181. maddede, 2 yıla kadar hapis cezası verilmesi öngörülmüştür.

6. Değerlendirme

6.1. Genel Olarak

Devletin kurum, organ, değer ve sembollerine karşı suçlara; kapsamı ve uygulanacak cezalar ülkeden ülkeye değişmekle birlikte Avrupa ülkelerinin ceza kanunları ile ilgili diğer kanunlarında yer verilmiş bulunmaktadır. Avrupa ülkelerinin iç hukuk düzenlemelerinde, bu kapsamda devletin, sembollerinin, anayasal kurum ve organlarının, yargı organlarının, silahlı kuvvetlerinin ve benzerlerinin tahkiri ile ilgili düzenlemeler yer almaktadır.

Siyasi sistemle ve daha genel anlamda politika ile ceza kanunları yakından ilişkilidir. Dolayısıyla anılan düzenlemeler ve uygulamaları; devletlerin siyasi ve ideolojik yapılarına göre değişiklik göstermektedir. “Devlet kavramındaki değişimler mevcut normların da değişimine yol açmaktadır.”⁸⁶ Bununla birlikte Devlet kavramına ilişkin tarihsel gelişim içinde ortaya çıkan

⁸⁶ Tarık Senkeri, a.g.e., s. 15.

anlayış farklılıkları ne olursa olsun, devletin korunması her zaman söz konusu olmuştur. Kavramın içeriği değişse dahi, o günkü anlayışla ortaya çıkan menfaatlerin korunması yoluna gidilmiştir.⁸⁷

Anılan düzenlemeler ilgili ülkelerde ifade özgürlüğüne bir kısıt olarak görülmekte ve üzerlerinde bu bağlamda tartışmalar yapılmaktadır.

Bugünün demokratik sistemlerinde, ceza kanunlarının niteliği ve sistemi ne olursa olsun, “Devlete Karşı Suçlar” konusundaki kuralların hemen hemen aynı nitelik ve içerikte olması; demokrasi kavramının batı toplumlarında eş anlamda ve aynı nitelikte görülmesinin bir sonucudur. Devleti koruyucu ceza normları, demokratik sistemin gereklerine uygun olmak koşuluyla başka bir deyişle demokratik özgürlük sisteminin temel niteliklerine uygunluğu oranında toplumsal, siyasal ve yasal değer taşımaktadır.⁸⁸

İnsan hakları alanındaki gelişmeler, atılan ileri adımlar ya da bu alandaki sancılar doğrudan ceza hukukuna yansımakta ve bu yansımalar, baskıcı ya da özgürlükçü bir biçim alabilmektedir. Bununla birlikte aynı ya da benzer norm, bir ülkede özgürlüklerin sınırlanması konusunda hiçbir tehdit unsuru oluşturmamasına karşın, bir başka ülkede aksine sonuçlarla karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu durum devletin yapısının ve bu yapının bir yansıması olarak uygulayıcıların konu ile ilgili tutumlarının ortaya çıkardığı bir sonuçtur.⁸⁹

Benzer düzenlemeler ilgili ülkelerde dar veya geniş kapsamda yer almakla birlikte hem iç hukuk düzenindeki mahkumiyet kararlarının hem de ifade özgürlüğünün düzenlendiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesine dayanılarak AİHM'e açılan davaların ve mahkumiyet kararlarının sınırlı olduğu görülmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Çetin Özek, *Devlete Karşı Suçlar*, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976, s. VI.

⁸⁸ Çetin Özek, a.g.e., s. 140.

⁸⁹ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 138.

⁹⁰ Bkz. Ömer Korkmaz, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Konusunda Verdiği Kararlar ve Türkiye'de Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ile Sınırlarına İlişkin Birkaç Not”, *Terazi Hukuk Dergisi*, Mart 2007, S. 7, s. 7-8.

6.2. 301. Madde Bağlamında

301. maddenin tamamen kaldırılmasını önerenlerin yanı sıra kapsamı ve sınırları belirsiz sözcüklerin dışlanarak maddenin yeniden kaleme alınması gerektiğini ortaya koyan görüşler de bulunmaktadır. “Toplumsal bakımdan da bir taraflık-karşıtlık durumunun referansı”⁹¹ haline gelen madde üzerinde yapılan tartışmalarda ortaya atılan temel sorunlu noktalardan hareketle değerlendirme yapılması gerekmektedir.

Korunan kurum ve değerler: Bu kapsamda ele alınması gereken ilk konu şüphesiz “Türklük” kavramıdır. Nitekim 301. madde ile ilgili tartışmalar kapsamında en çok gündeme gelen konudur.

Yargı kararlarında “Türklük” kavramı etnik, dilsel, tarihsel ve kültürel bağlamda tanımlanmaktadır. Bu kavramın, devletin insan unsuruyla ilgili olduğu ve bunun da millete karşılık geldiği açıktır. Bu nedenle kavramın “Türk Milleti” olarak anlaşılması ve yorumlanması gerekir.⁹² Bununla birlikte 301. maddenin gerekçesinde de anılan kavram, “Maddede geçen Türklük deyiminden maksat, dünyanın neresinde yaşarsa yaşasınlar Türklere has müsterek kültürün ortaya çıkardığı ortak varlık anlaşılır. Bu varlık Türk Milleti kavramından geniştir ve Türkiye dışında yaşayan ve aynı kültürün iştirakçileri olan toplumları da kapsar.” şeklinde açıklanmıştır. “Gerekçede zikredilen ifadeler de yargı uygulamalarını teşvik eder niteliktedir.”⁹³

“Uygulamacı makamında olan hakim ve savcıların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve AİHM içtihatları çerçevesinde, TCK’nın bütününde hakim olan kişi özgürlüklerine saygılı olma ve daha az kısıtlama eğilimine uygun olarak değerlendirme yapması gerekmektedir. 301. maddenin benzerlerinin Avrupa ülkelerinde de olmasına rağmen, Avrupa’da bu tür davaların daha az açıldığı ve açılanların da daha az mahkumiyetle sonuçlandığı göz önüne alındığında Türkiye’deki asıl sıkıntının madde metninden değil uygulamadan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır.”⁹⁴

⁹¹ Beril Dedeoğlu, “Başka Ülkelerin 301’leri”, Zaman Gazetesi, 2.2.2007.

⁹² Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 139.

⁹³ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 139.

⁹⁴ Fatih Birtek, a.g.m., s. 627.

TCK'nın yürürlüğe girdiği 1 Haziran 2005'ten bu yana yaklaşık 130 kişi bu maddeden dolayı yargılanmıştır. Yargılamaların birçoğu mahkumiyetle sonuçlanmıştır ve bazı yargılamalar da halen devam etmektedir.⁹⁵

Avrupa ülkelerindeki düzenlemelere bakıldığında doğrudan “*Polonyalılık, Fransızlık, Estonyalılık*” gibi unsurlara karşı suçları yasaklayan herhangi bir düzenleme bulunmadığı, millet ve halk gibi birtakım unsurların tahkiri konusunda düzenlemeler olduğu görülmektedir. Örneğin; İtalyan Ceza Kanunu'nun 291. maddesinde, “İtalyan Milleti”ne, Slovenya Ceza Kanunu'nun 176. maddesinde “Sloven halkı”na, Polonya Ceza Kanunu'nun 133. maddesinde “Polonya halkı”na ve Fransız İç Güvenlik Kanunu'nun 45. maddesinde “ulusa” yönelik hakaret suçlarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. Bu konuda en muğlak ifade; İspanya Ceza Kanunu'nun 543. maddesinde yer alan “İspanya'ya hakaret” fiili olarak görünmektedir.

Bu çerçevede 301. maddede yer alan “Türklük” kavramının yerine daha belirgin bir ifade olan “Türk Milleti” kavramı kullanılabilir.⁹⁶

Diğer yandan Yargıtay Onursal Başkanı Sami Selçuk, maddede kullanılan hemen hemen her kavram ve sözcüğün çok anlamlı ve esnek olduğu ve maddenin gerekçesinin de maddeyi şifrelerle doldurarak bir bilmeceler yığınına dönüştürdüğünü ifade etmiştir.⁹⁷ Bu çerçevede “Cumhuriyet” yerine, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti”; Türkiye Büyük Millet Meclisi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Devletin yargı organları” yerine “yasama, yürütme ve yargı organları”; askeri veya emniyet teşkilatı” yerine “kolluğa, korumaya ve savunmaya ilişkin güçlere” şeklinde değiştirilmesini önermektedir.⁹⁸

Avrupa ülkelerindeki düzenleme örneklerine bakıldığında 301. maddede kullanılan;

— “*Cumhuriyet*” deyimini karşılığı olarak; Almanya'da, “Almanya Federal Cumhuriyeti”; Avusturya'da, “Avusturya Cumhuriyeti ve eyaletleri”; Polonya'da, “Polonya Cumhuriyeti”; Portekiz'de, “Portekiz Cumhuriyeti”; Slovenya'da, “Slovenya Cumhuriyeti”;

⁹⁵ Sami Selçuk, “301 Tez Elden Değiştirilmeli”, Star Gazetesi, 19.11.2007.

⁹⁶ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 139-140; Mehmet Emin Artuk, a.g.m., s.227;

⁹⁷ Sami Selçuk, “Yine 301”, 12.11.2007, Star Gazetesi.

⁹⁸ Sami Selçuk, “Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-1:Suçun Tanımı Nasıl Olmalı?”, Star Gazetesi, 7.1.2008.

— “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti*” terimi karşılığı olarak; Almanya’da, İspanya’da, ve İtalya’da, “hükümet”,

— “Türkiye Büyük Millet Meclisi” terimi karşılığı olarak; Almanya’da, “yasama organı”; Avusturya’da açık olarak ifade edilerek “Ulusal Konsey, Federal Konsey ve federal parlamento, eyaletlerin meclisleri”; İngiltere’de, “Parlamento”; İspanya’da “Parlamento ve özerk yönetim parlamentoları”; İtalya’da “yasama meclisi, yasama meclislerinden biri”,

— “Devletin yargı organları” terimi karşılığında Almanya’da, “Anayasa Mahkemesi ve federe devletlerin anayasa mahkemeleri”; Çek Cumhuriyeti’nde, “mahkemeler”; Fransa’da “mahkemeler”; İspanya’da “yargı organları”; İtalya’da “Anayasa Mahkemesi ve adli düzen”,

— “Askeri ve güvenlik güçleri” terimi karşılığı olarak Avusturya’da, “federal ordu, federal ordunun bağımsız birimleri”; Danimarka’da, “güvenlik güçleri”; Fransa’da, “silahlı kuvvetler”; İtalya’da “devletin silahlı ya da kurtuluş kuvvetleri”,

terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.

“Devletin askeri veya emniyet teşkilatı” ibaresinin kullanılmasıyla örgüte; “Askeri veya emniyet kuvvetleri” ibaresiyle ise fonksiyonu icra eden organa atıf yapılmaktadır. Esas itibarıyla burada korunan, örgüt değil, silahlı kuvvetlerdir.⁹⁹ Bu çerçevede Selçuk; “Devletin askeri veya emniyet teşkilatı” ibaresi yerine daha kısa, veciz ve kapsayıcı olarak değerlendirdiği “kolluğa, korumaya ve savunmaya ilişkin güçler” ibaresini önermiştir.¹⁰⁰

“Devletin yargı organları” ibaresi bütün olarak “yargı organı” dışında tek tek organları ya da mahkemeleri hedef alan ifadelerin de suç sayılmasına yol açabilecek yorumlara elverişlidir. Bu açıdan çoğul bir ifade yerine “yargı organı” ibaresi kullanılmalıdır.¹⁰¹

⁹⁹ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 140.

¹⁰⁰ Sami Selçuk, “Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-1:Suçun Tanımı Nasıl Olmalı?”, 7.1.2008, Star Gazetesi.

¹⁰¹ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 140.

Suçun Maddi Unsuru: Suçun maddi unsurunun hareket kısmı; “aşağılamaktır”. Aşağılamak; küçültücü davranışlarda bulunmak, hor görmek anlamına gelmektedir.¹⁰² 159. maddede yer alan “tahkir ve tezyif” kavramı Türkçeleştirilmiş bulunmaktadır. Tahkir ve tezyifte, karalama ve aşağılama birlikte aranmaktadır, aşağılama ise bunun yalnızca bir bölümünü teşkil etmektedir.¹⁰³ “Tahkir” kelime anlamı itibariyle hakaret etme, hor görme, küçük düşürme, onur kırma, aşağılama, gurur kırıcı davranış ve hareketlerde bulunmadır.¹⁰⁴ “Tezyif” ise bayağı, adi, küçük düşürücü ve mağdurun şeref ve haysiyetini büyük ölçüde rencide edici tahkirleri içine almaktadır. Dolayısıyla tezyif, tahkire göre daha ağır hareketleri içine almaktadır.¹⁰⁵

159. maddenin uygulaması sırasında; “tahkir ve tezyif” sözcüğü dahi basit birçok eleştirinin suç olarak değerlendirilmesini engelleyememişken aşağılamak sözcüğü ile daraltıcı bir yorumla “baskıcı” uygulamalara gidilmesi ihtimal dahilindedir. Bu çerçevede suçun maddi unsurunda “aşağılamak” sözcüğünün yerine “hakaret” sözcüğünün kullanılması ve özellikle “ağır” ve “değersizleştirici” olması gereğinin eklenmesi yerinde olur.¹⁰⁶ Selçuk tarafından hakareti niteler şeklinde “*saygınlıklarını sarsar ve nesnel eleştiri sınırlarını aşar biçimde*” ibaresinin eklenebileceği ifade edilmiştir. Böylece “değer biçici” nesnel bir cezalandırılabilme koşulu eklenerek soyut tehlike suçu, somut tehlike suçuna dönüştürülebilir. Bu çerçevede hakim, böyle bir sonucun doğup doğmadığını araştırmakla yükümlü olacaktır.¹⁰⁷ Ancak “nesnel eleştiri sınırlarını aşar” ibaresinin de geniş ve farklı yorumlamalara müsait olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.¹⁰⁸

Manevi Unsur: Suçun manevi unsuru kasttır. Avrupa ülkelerindeki düzenlemelere bakıldığında; Avusturya’da “kasıtlı hakaret” ve Hollanda’da “kasıtlı aşağılama” ibarelerinin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte

¹⁰² Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 8.1.2008).

¹⁰³ Erdener Yurtcan, “301”, İstanbul Barosu Dergisi Ceza Özel Sayısı, Ocak 2007, s. 12.

¹⁰⁴ Tark Senkeri, a.g.e., s. 180.

¹⁰⁵ Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen, A. Caner Yenidünya, Uygulamalı Ceza Hukuku, Ankara, 2003, s. 420.

¹⁰⁶ Türkan Yalçın Sancar, a.g.m, s. 141.

¹⁰⁷ Sami Selçuk, “Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-2: Yargıçları Değer Biçici Olmaya Yönlendirmeli”, Star Gazetesi, 8.1.2008.

¹⁰⁸ Fatih Birtek, a.g.m., s. 627.

burada hareket noktası TCK sistemi olmalıdır. TCK açısından suçun oluşması kastın varlığına bağlıdır.

301. maddede ifadesini bulan suçun taksirli biçimi de bulunmamaktadır. “Kasten hakaret” ya da “kasten aşağılama” şeklindeki ibarelere yer verilmesi, uygulamacılar açısından duraksamalara neden olabilecektir.¹⁰⁹

Yargılamanın İzne Bağlanması Hususu: 159. maddede, davanın açılabilmesi için Adalet Bakanının izninin alınması gerekmektedir. 301. maddede bu düzenleme kaldırılmıştır.

Siyasi bir suç niteliğini haiz olan 301. madde ile ilgili olarak davanın açılabilmesi için Adalet Bakanının izninin alınması koşulunun yeniden getirilmesi gerektiği yönünde görüşler bulunmaktadır.¹¹⁰ Bununla birlikte söz konusu davanın açılması konusunda tarafsız ve yürütmenin başı olmasından hareketle “Cumhurbaşkanı”nın izin makamı olması yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanının yapacağı incelemenin; ilgili davanın açılmasında kamu yararının olup olmadığının değerlendirilmesi yönünde olması öngörülmektedir.¹¹¹ Hem izin kurumunun siyasi niteliği, hem de etkinlik ve çabukluk noktasında Cumhurbaşkanı’nın yetkilendirilmesinin çok işlerlik kazandıracak bir yol olmadığı ortadadır. Nitekim Cumhurbaşkanının, siyaseten hesap verme yükümlülüğü bulunmamaktadır.¹¹²

Savcılara kamu davası açma konusunda takdir yetkisi verilmesi yönünde görüşler de bulunmaktadır. Bu yetkinin tanınması durumunda Savcı, bir olayda yaptığı soruşturma sonucunda, hukuki ve maddi anlamda 301. maddenin ihlal edildiğini tespit ettikten sonra, yargılama sonucunda nelerin elde edilebileceğini de değerlendirecektir.¹¹³ “Yerindelik/Takdirilik/Maslahata Uygunluk Sistemi”, olarak adlandırılan bu sistemde, savcı sadece hukuki koşulların varlığıyla yetinmemekte; ayrıca kamu yararının var olup olmadığını da

¹⁰⁹ Sami Selçuk, “Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-2: Yargıçları Değer Biçici Olmaya Yönlendirmeli”, 8.1.2008, Star Gazetesi.

¹¹⁰ Fatih Birtek, a.g.e., s. 625.

¹¹¹ Sami Selçuk, “Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-3: Dava Cumhurbaşkanı’nın İznine Bağlı Olmalıdır”, Star Gazetesi, 9.1.2008.

¹¹² Fatih Birtek, a.g.e., s. 625.

¹¹³ Erdener Yurtcan, a.g.m., s. 12.

değerlendirmektedir. Bu çerçevede; davanın açılması sebebiyle doğacak zarar; suçlunun cezasız kalması sebebiyle doğacak zarardan daha fazlaysa ya da suçla ihlal edilen değer sahibinin kişiliği açısından suçun cezalandırılmaması daha yeğlenebilir ise dava açılmayabilecektir. Bununla birlikte, takdirilik sistemi kötüye kullanıma da müsait bulunmaktadır. Fransa'da dahi söz konusu sisteme savcılık kurumu iyice yerleşip olgunlaştıktan sonra -1959'lı yıllarda- geçilebilmiştir.¹¹⁴

Bu çerçevede 301. madde ile ilgili olarak davanın açılabilmesi için Adalet Bakanının izninin alınması koşulu getirilebilir.

Sonuç olarak;

301. madde ilk kabul edildiğinde; üzerinde tartışmalar yapılmakla birlikte maddenin yargı tarafından nasıl yorumlanacağı konusu belirli olmadığından ne içeride ne de dışarıda itirazla karşılaşılmamıştır.

301. madde üzerinde değişiklik yapılması gerekli olmakla birlikte madde ne şekilde kaleme alınıralsa alınsın, yargı uygulaması ile desteklenmedikçe konu ile ilgili olarak sorunlar yaşanmaya devam edecektir. Uygulamada sorunlar varsa kağıt üzerinde iyi görünen düzenlemelerin amacı karşılayamayacağı açıktır.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı Yayın İşleri Dairesi Başkanlığı, Tutanaklarla Türk Ceza Kanunu, Ankara, 2005.

ARTUK, Mehmet Emin, GÖKÇEN, Ahmet, YENİDÜNYA, A. Caner, Uygulamalı Ceza Hukuku, Ankara, 2003.

ARTUK, Mehmet Emin, "Türklüğü, Cumhuriyeti, Devletin Kurum ve Organlarını Aşağılama Suçu (5237 sayılı TCK m. 301)", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 70, Mayıs/Haziran 2007, s. 214-243.

---

¹¹⁴ Sami Selçuk, "Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin Değişiklik Nasıl Olmalı?-3: Dava Cumhuriyet başkanı'nın İznine Bağlı Olmalıdır", Star Gazetesi, 9.1.2008.

- BIÇAK, Vahit, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında İfade Özgürlüğü”, Bekir Berat Özipek (ed.), *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* içinde, Liberal Düşünce Topluluğu, Ankara, 2003, s. 269-314.
- BİRTEK, Fatih, “İfade Özgürlüğü ve Türk Ceza Kanunu’nun 301. Maddesinin Bu Kavram Işığında Değerlendirilmesi”, İstanbul Barosu Dergisi, C. 81, S. 2, 2007, s. 611-629.
- BUMİN, Kürşat, “301’in Benzeri Maddeler”, Yeni Şafak, 10.2.2007.
- Caslon Analytics Defamation Profile, “National Honour and the State”, <http://www.caslon.com.au/defamationprofile13.htm>, (Erişim Tarihi: 21.12.2007).
- DEDEOĞLU, Beril, “Başka Ülkelerin 301’leri”, Zaman Gazetesi, 2.2.2007.
- ERDEM, Mustafa Ruhan, Avrupa Birliği Hukuku’nun Üye Devletlerin Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukukuna Etkileri, Seçkin Yayınları, Ankara, Eylül 2004.
- İDİZ, Semih, “Article 301 and its European Cousins”, Turkish Daily News, 19.10.2006.
- KORKMAZ, Ömer, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi’nin Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü Konusunda Verdiği Kararlar ve Türkiye’de Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü ile Sınırlarına İlişkin Birkaç Not”, Terazi Hukuk Dergisi, Mart 2007, S. 7, s. 7-31.
- KOVEN, Ronald, “How Dangerous Archaic Insult Laws Can Be”, Ana Karlsreiter-Hanna Vuokko (eds.), *Ending the Chilling Effect- Working to Repeal Criminal Libel and Insult Laws* içinde, OSCE Representative on Freedom of the Media, Vienna, 2004, s. 63-65.
- MİLOTINOVA, Milena, “Bulgaria: Recent Developments in Defamation and Insult Laws”, Ana Karlsreiter-Hanna Vuokko (eds.), *Ending the Chilling Effect- Working to Repeal Criminal Libel and Insult Laws* içinde, OSCE Representative on Freedom of the Media, Vienna, 2004, s. 34- 37.
- OSCE-The Representative on Freedom of the Media, “Libel and Insult Laws: A Matrix on Where We Stand and What We Would Like to Achieve”, http://www.osce.org/documents/rfm/2005/03/4361_en.pdf, (Erişim Tarihi: 27/12/2007), Vienna, 2005.
- OSTROVSKY, Martine, “The French Press Law of 1881: Another Negative Example”, Ana Karlsreiter-Hanna Vuokko (eds.), *Ending the Chilling Effect- Working to Repeal Criminal Libel and Insult Laws* içinde, OSCE Representative on Freedom of the Media, Vienna, 2004, s. 69-71.

- ÖZCAN, Mehmet, "Türk Ceza Kanunu 301. madde ve Avrupa Birliği'nin 301'leri"
<http://www.usakgundem.com/haber.php?id=16465>, (Erişim Tarihi:10.1.2008).
- ÖZEK, Çetin, Devlete Karşı Suçlar, Sulhi Garan Matbaası, İstanbul, 1976.
- ÖZGENÇ, İzzet, "26.9.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 301. Maddesine İlişkin Bilgi Notu",
<http://www.karakutu.com/News2645/prof-dr-izzet-ozgenc-tck-nin-301-maddesine-iliskin-bilgi-notu>, (Erişim Tarihi: 10.12.2007).
- PARLAR, Ali, HATİPOĞLU, Muzaffer, Türk Ceza Kanunu Yorumu, 2. Cilt, Ankara, 2007, s. 1975.
- SELÇUK, Sami, "Yine 301", Star Gazetesi, 12.11.2007.
- SELÇUK, Sami, "301 Tez Elden Değiştirilmeli", Star Gazetesi, 19.11.2007.
- SELÇUK, Sami, "Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin değişiklik Nasıl Olmalı?-1:Suçun Tanımı Nasıl Olmalı?", Star Gazetesi, 7.1.2008.
- SELÇUK, Sami, "Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin değişiklik Nasıl Olmalı?-2: Yargıçları Değer Biçici Olmaya Yönlendirmeli", Star Gazetesi, 8.1.2008.
- SELÇUK, Sami, "Türk Ceza Yasasının 301. Maddesine İlişkin değişiklik Nasıl Olmalı?-3: Dava Cumhurbaşkanı'nun İznine Bağlı Olmalıdır", Star Gazetesi, 9.1.2008.
- SENKERİ, Tarık, Anayasal Kuruluşları Tahkir ve Tezyif Cürümleri, Kazancı Hukuk Yayınları, Yayın No: 149, İstanbul, 1996.
- ŞEN, Ersan, "Türk Ceza Kanunu Madde 301", Ceza Hukuku Dergisi, Nisan 2007, S.3, s. 7-22.
- "Tartışma Bölümü", Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu (20-23 Ekim 1999), Umut Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s 655-664.
- TELLENBACH, Silvia, "Devlete Karşı İşlenen Suçlar", Ceza Hukuku Reformu Sempozyumu (20-23 Ekim 1999), Umut Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 643-649.
- TEZCAN, Ercüment, "2007 İlerleme Raporuyla İlgili Birtakım Değerlendirmeler",
<http://www.usakgundem.com/yazarlar.php?type=12&id=844>, (Erişim Tarihi: 24.11.2007).
- WILLIAMSON, David, "Insult Laws threaten press freedom, new UNC-CH global research shows", 2000, <http://www.scienceblog.com/community>, (Erişim Tarihi: 25.12.2007).

- World Press Freedom Committee, “Hiding from the People”, 2000,
<http://www.wpfc.org/site/docs/pdf/Publications/Hiding%20From%20The%20People-English.pdf>, (Erişim Tarihi: 4.1.2008)
- YALÇIN SANCAR, Türkan, “Yine Düşünce Özgürlüğü, Yine 301. Madde”,
Hukuki Perspektifler Dergisi, S. 9, İstanbul, Aralık 2006, s. 132-142.
- YALÇIN SANCAR, Türkan, Türklüğü, Cumhuriyeti, Meclisi, Hükümeti, Adli-
yeyi, Bakanlıkları, Devletin Askeri ve Emniyet Muhafaza Kuvvetlerini
Alenen Tahkir ve Tezyif Suçları, Seçkin Yayınları, Ankara, 2006.
- YURTCAN, Erdener, “301”, İstanbul Barosu Dergisi Ceza Özel Sayısı, Ocak
2007, s. 11-12.